

หลักนิติธรรม

ความหมาย องค์ประกอบ และพัฒนาการ

ศาสตราจารย์ ดร. อุดม รัฐอมฤต

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

ความหมายของหลักนิติธรรม

1. A.V. Dicey (เอ.วี. ไคซีย์)

นักกฎหมายชาวอังกฤษผู้เขียนหนังสือ *Introduction to the Study of the Law of the Constitution (1885)* คำนิยามของเขาถือเป็นต้นแบบของหลักนิติธรรมแบบจารีตประเพณี (Classic Definition) โดยเน้น 3 องค์ประกอบหลัก:

- **การปราศจากอำนาจตามอำเภอใจ (Absence of arbitrary power)** => บุคคลจะถูกลงโทษได้ก็ต่อเมื่อมีการละเมิดกฎหมายที่ชัดเจน และผ่านกระบวนการทางศาลเท่านั้น
- **ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย (Equality before the law)** => ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐหรือประชาชนทั่วไป ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันและอำนาจศาลเดียวกัน
- **สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนเกิดจากกฎหมายที่ตราขึ้นโดยรัฐสภาและกฎหมายประเพณีที่พัฒนามาโดยศาล**
=> สิทธิทั้งปวงของประชาชนไม่ได้มาจากรัฐธรรมนูญ หากแต่มาจากการปกป้องคุ้มครองโดยรัฐสภาและศาล

ความหมายของหลักนิติธรรม (ต่อ)

2. Lord Bingham (ลอร์ด บิงแฮม)

อดีตประธานศาลสูงสุดของอังกฤษ ผู้เขียนหนังสือ *The Rule of Law (2010)* ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างสูงในยุคปัจจุบัน และได้ขยายความหมายให้ครอบคลุมถึง **สิทธิมนุษยชน** โดยสรุปใจความสำคัญว่า:

"กฎหมายควรมีความชัดเจน เข้าถึงได้ และคาดหมายได้ รวมถึงสิทธิต่าง ๆ

ต้องได้รับการคุ้มครองด้วยความเป็นธรรม โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ"

ซึ่งได้เสนอหลักการสำคัญ 8 ประการ (1) กฎหมายต้องเข้าถึงได้และชัดเจน (2) การใช้อำนาจรัฐต้องมีกฎหมายรองรับ ไม่ใช่ตามอำเภอใจ (3) ทุกคนต้องเสมอกันต่อหน้ากฎหมาย (4) การใช้อำนาจรัฐต้องเป็นไปโดยสุจริต เป็นธรรม และไม่เกินสมควร (5) กฎหมายต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (6) กฎหมายต้องมีวิธีการระงับข้อพิพาทที่เป็นธรรมและเข้าถึงได้ (7) กระบวนการพิจารณาคดีต้องเป็นธรรม (8) รัฐต้องปฏิบัติตามพันธกรณีในกฎหมายระหว่างประเทศ

ความหมายของหลักนิติธรรม (ต่อ)

3. Friedrich Hayek (ฟรีดริช ฮาเย็ค)

นักเศรษฐศาสตร์และนักปรัชญาเจ้าของรางวัลโนเบล อธิบายความคิดเรื่องหลักนิติธรรม ในหนังสือ
The Constitution of Liberty (1960)

“หลักนิติธรรมคือการที่รัฐบาลต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ประกาศไว้ล่วงหน้าอย่างเคร่งครัด
เพื่อให้ประชาชนสามารถ **"คาดการณ์"** ได้ว่ารัฐจะใช้อำนาจอย่างไรในสถานการณ์ต่าง ๆ
และสามารถวางแผนชีวิตหรือธุรกิจของตนเองได้อย่างเสรี”

ความหมายของหลักนิติธรรม (ต่อ)

ผู้ให้ความหมาย	จุดเน้นสำคัญ
A.V. Dicey	ความเสมอภาคและการคัดค้านอำนาจตามอำเภอใจของรัฐ
Lord Bingham	ความชัดเจนของกฎหมายและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนสากล
Friedrich Hayek	การจำกัดอำนาจรัฐเพื่อให้ประชาชนมีเสรีภาพในการวางแผนชีวิต

ความหมายของหลักนิติธรรม ในระบบกฎหมายฝรั่งเศส

สำหรับนักกฎหมายฝรั่งเศส ซึ่งได้รับอิทธิพลความคิดของระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) มีหลักกฎหมายที่สำคัญในการทำนองเดียวกับ หลักนิติธรรม คือ หลักนิติรัฐ หรือ “L’État de droit” อันมีที่มาจากคำว่า “Rechtsstaat” ซึ่งปรากฏในรัฐธรรมนูญเยอรมัน ฉบับลงวันที่ 23 พฤษภาคม ค.ศ.1949 มาตรา 28 (1) สาระสำคัญของหลักนี้คือ

**“ทุกองค์กรของรัฐต้องอยู่ภายใต้ข้อผูกพันตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย
ที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน”**

แนวคิดนี้มีความแตกต่างจาก Rule of Law ของอังกฤษตรงที่เน้นเรื่อง **“โครงสร้างอำนาจมหาชนทั้งหมด”** และการที่ทุกองค์กรของรัฐ ไม่เฉพาะฝ่ายบริหาร แต่รวมถึงรัฐสภา และศาล ต้องถูกจำกัดอำนาจโดยกฎหมาย

ความหมายของหลักนิติธรรม ในระบบกฎหมายฝรั่งเศส (ต่อ)

1. Raymond Carré de Malberg (เรย์มอนด์ การ์เร เดอ มัลแบร์ก)

นักกฎหมายมหาชนชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียง เสนอแนวคิดในหนังสือ Contribution à la théorie générale de l'État (ตีพิมพ์ระหว่าง ค.ศ.1920-1922) ที่เริ่มต้นจากแนวคิดว่าด้วยรัฐตามกฎหมาย (État Légal) จนพัฒนาไปสู่แนวคิดเรื่อง L'État de droit ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยจำแนกความแตกต่างของรัฐ 2 รูปแบบ ทำให้เห็นความหมายของหลักนิติธรรมได้ชัดเจนขึ้น

- **L'État de police (รัฐตำรวจ)** คือรัฐที่ผู้ปกครองใช้อำนาจตามอำเภอใจเพื่อประโยชน์สาธารณะ โดยกฎหมายไม่สามารถตรวจสอบหรือจำกัดอำนาจนั้นได้
- **L'État de droit (นิติรัฐ)** คือรัฐที่ผู้ใช้อำนาจและการดำเนินกิจการทั้งหลายของหน่วยงานรัฐ **ต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย** และต้องมีระบบการตรวจสอบ เพื่อให้มั่นใจว่ารัฐจะไม่ละเมิดสิทธิของปัจเจกบุคคล

ความหมายของหลักนิติธรรม ในระบบกฎหมายฝรั่งเศส (ต่อ)

2. Léon Duguit (เลอ็อง ดูกีต์)

อาจารย์ชาวฝรั่งเศสในสาขากฎหมายมหาชน ผู้มีชื่อเสียงจากการนำเสนอทฤษฎี "บริการสาธารณะ" (Public Service) ในตำรากฎหมายรัฐธรรมนูญของท่านที่ชื่อ Traité de droit constitutionnel (ตีพิมพ์ครั้งแรกปี 1911) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความหมายหลักนิติธรรมไว้ว่า

“กฎหมายไม่ได้เกิดจากเจตจำนงของรัฐเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจาก "ความจำเป็นทางสังคม" (Social Solidarity) ดังนั้น รัฐไม่มีอำนาจสูงสุด (Sovereignty) ที่จะทำอะไรก็ได้ แต่รัฐมี "หน้าที่" ที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่สอดคล้องกับความสงบสุขของสังคม”

สรุปความหมายของหลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม ไม่ใช่เพียงการที่รัฐมีกฎหมายในการบริหารบ้านเมือง **(Rule by Law)** แต่ความสำคัญอยู่ที่การให้รัฐใช้อำนาจตามกฎหมายที่คำนึงถึง **ความยุติธรรม** และ **ใช้บังคับกับทุกคนอย่างเสมอภาคกัน**

- **ความสูงสุดของกฎหมาย** => ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมาย และไม่มีใครถูกลงโทษหากไม่ได้ละเมิดกฎหมายที่มีอยู่อย่างชัดเจน
- **การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ** => กฎหมายต้องเป็นเครื่องมือในการปกป้องคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลจากการใช้อำนาจรัฐโดยมิชอบ
- **ความเสมอภาค** => บุคคลที่อยู่ในสถานะเดียวกันต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายเหมือนกัน

เปรียบเทียบ Rule of Law กับ Rule by Law

หัวข้อเปรียบเทียบ	Rule of Law (หลักนิติธรรม)	Rule by Law (หลักนิติกร)
ความหมาย	กฎหมายเป็นอำนาจสูงสุด	กฎหมายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจ
เป้าหมายหลัก	คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน	ใช้ควบคุมประชาชนและรักษาอำนาจรัฐ
ที่มาของกฎหมาย	มาจากความยินยอมและเป็นธรรม	มาจากคำสั่งของผู้ปกครองหรือกลุ่มอิทธิพล
การใช้บังคับ	ทุกคนรวมถึง "รัฐ" ต้องอยู่ใต้กฎหมาย	รัฐมักจะอยู่ "เหนือกฎหมาย" หรือยกเว้นให้ตัวเอง
ความชอบธรรม	กฎหมายต้องมีเนื้อหาที่ "ยุติธรรม"	กฎหมายจะเป็นอย่างไรก็ได้ เพียงแต่มีการประกาศใช้ตามขั้นตอน

องค์ประกอบสำคัญของหลักนิติธรรม (The Core Elements)

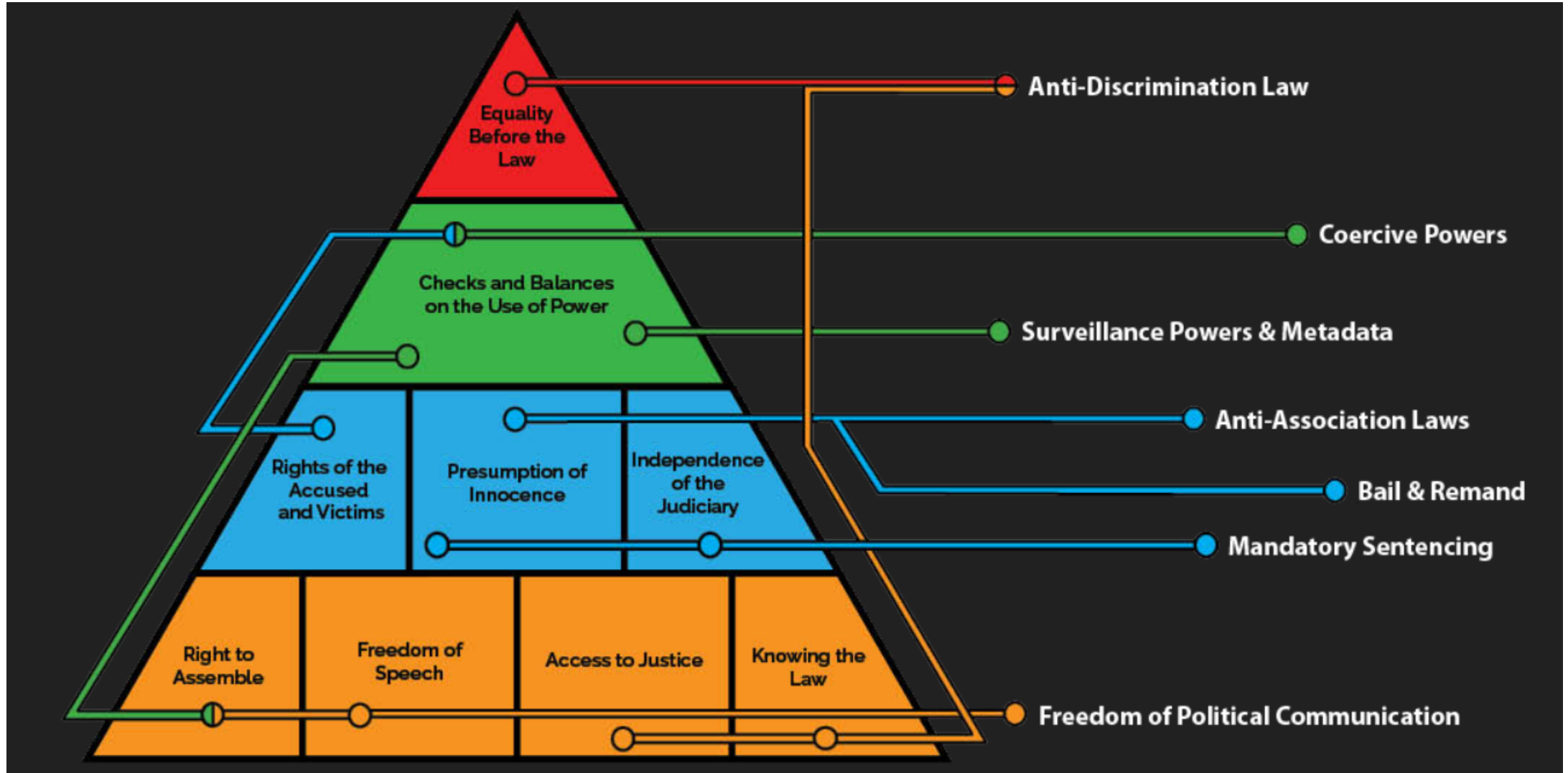

หลักนิติธรรม 8 ประการ ของ Lon L. Fuller จากหนังสือ The Morality of Law (1964)

1. **Generality** => ต้องใช้เป็นการทั่วไป ไม่ได้มุ่งใช้เฉพาะกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง
2. **Promulgation** => ต้องประกาศให้ประชาชนทราบโดยทั่วกัน
3. **Non-retroactivity** => ต้องไม่มีผลบังคับย้อนหลังในทางเป็นโทษ
4. **Clarity** => ต้องชัดเจน ถ้อยคำต้องไม่กำกวมจนตีความตามใจชอบ
5. **Non-contradiction** => ต้องไม่มีเนื้อหาที่ขัดแย้งกันเอง
6. **Possibility of compliance** => ต้องไม่บังคับให้ประชาชนทำในสิ่งที่ "เป็นไปไม่ได้"
7. **Constancy** => ต้องมีความแน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลงมาทุกวัน
8. **Congruence** => ต้องบังคับใช้ได้จริงตรงกับตามที่บัญญัติไว้

องค์ประกอบสำคัญของหลักนิติธรรม

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญต่างประเทศ

1. อังกฤษ: คดี Entick v Carrington (1765)

- **เหตุการณ์:** รัฐมนตรีออกหมายค้นบ้านนักเขียนที่วิจารณ์รัฐบาล โดยที่ไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้ชัดเจน
- **คำตัดสิน:** ศาลตัดสินว่า **"เจ้าหน้าที่รัฐจะทำอะไรไม่ได้เลย เว้นแต่จะมีกฎหมายอนุญาต"** ในขณะที่ประชาชนทำได้ทุกอย่างเว้นแต่จะมีกฎหมายห้าม
- **บทเรียน:** รากฐานของหลักนิติธรรมที่ว่า **"อำนาจรัฐต้องมีขอบเขต"** สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จาก Judiciary of England and Wales

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญต่างประเทศ (ต่อ)

2. สหรัฐอเมริกา: คดี **Miranda v. Arizona (1966)**

คดีนี้เป็นที่มาของ **Miranda Warning** ที่เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องแจ้งแก่ผู้ถูกจับกุม

- **เหตุการณ์:** Ernesto Miranda ถูกจับกุมในข้อหาลักพาตัวและข่มขืน เขาถูกตำรวจสอบสวนนานกว่า 2 ชั่วโมงจนยอมรับสารภาพเป็นลายลักษณ์อักษร โดยที่ในระหว่างการสอบสวนนั้น **เขาไม่ได้รับแจ้งสิทธิ** ว่าเขา **สามารถนิ่งเฉยหรือไม่ให้การใดๆ ได้ และมีสิทธิที่จะพบทนายความ** คำรับสารภาพนี้ถูกนำไปใช้เป็นหลักฐานสำคัญให้เขาถูกศาลลงโทษจำคุก 20-30 ปี
- **คำตัดสิน:** ศาลฎีกาสหรัฐ ตัดสินด้วยคะแนน 5 ต่อ 4 เสียง ให้กลับคำพิพากษาเดิม โดยวินิจฉัยว่าภายใต้ **บทแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 (Fifth Amendment)** พนักงานสอบสวนไม่สามารถใช้คำให้การของผู้ต้องหาในชั้นศาลได้ หากไม่ได้แจ้งสิทธิขั้นพื้นฐาน และต้องใช้กระบวนการที่ประกันสิทธิของผู้ต้องหาที่จะไม่ถูกบังคับให้ประจานตัวเอง
- **บทเรียนและความสำคัญ:**
 - กำหนดให้ตำรวจต้องแจ้งสิทธิก่อนเริ่มการสอบสวน (Miranda Rights) ได้แก่ **สิทธิที่จะไม่ให้การ** และสิ่งที่ให้การจะถูกใช้เป็นหลักฐานในศาล **สิทธิที่จะมีทนายความ** และสิทธิที่จะมีทนายที่รัฐจัดหาให้หากไม่มีทุนทรัพย์
 - คุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับหรือกดดันให้รับสารภาพในระหว่างถูกควบคุมตัว (Custodial Interrogation)
 - สะท้อนหลักการว่าความยุติธรรมต้องมาพร้อมกับกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมาย (Due Process) แม้ผู้ต้องหาจะมีความผิดจริงก็ตาม (ในการพิจารณาคดีใหม่ของ Miranda แม้ไม่มีคำรับสารภาพเดิมเขาก็ยังถูกตัดสินว่าผิดจริงจากพยานหลักฐานอื่น)

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญต่างประเทศ (ต่อ)

3. สหรัฐอเมริกา: คดี United States v. Nixon (1974)

- **เหตุการณ์:** ประธานาธิบดีนิกสัน ปฏิเสธไม่ส่งมอบเทปบันทึกเสียงในคดี Watergate โดยอ้าง "เอกสิทธิ์ฝ่ายบริหาร" (Executive Privilege)
- **คำตัดสิน:** Supreme Court of the United States ตัดสินว่า "ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมาย แม้แต่ประธานาธิบดี" และเอกสิทธิ์ของรัฐบาลจะเอามาปิดบังหลักฐานในคดีอาญาไม่ได้
- **บทเรียน:** หลักนิติธรรมคือเกราะป้องกันไม่ให้ผู้ปกครองใช้ตำแหน่งหน้าที่หลบหนีความผิด

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญต่างประเทศ (ต่อ)

4. เยอรมัน: คดี Solange I & II (1974/1986)

- **เหตุการณ์:** การถกเถียงว่ากฎหมายของสหภาพยุโรป (EU) กับรัฐธรรมนูญเยอรมัน อะไรใหญ่กว่ากัน
ในเรื่องการคุ้มครองสิทธิ
- **คำตัดสิน:** **Federal Constitutional Court of Germany** วางหลักว่า ตราบใดที่กฎหมายยุโรปยังมีมาตรฐาน
คุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานไม่ต่ำกว่ารัฐธรรมนูญเยอรมัน ศาลจะไม่เข้าไปตรวจสอบ
- **บทเรียน:** เน้นว่า **"สาระสำคัญของสิทธิมนุษยชน"** คือหัวใจสูงสุดของกฎหมาย (**Rechtsstaat**)

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญไทย

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐธรรมนูญไทยได้รับเอาแนวคิดเรื่องหลักนิติธรรมมาบัญญัติไว้ เช่นเดียวกับนานาอารยประเทศ อย่างไรก็ตาม การใช้คำว่า **“หลักนิติธรรม”** ได้ปรากฏอย่างชัดเจนตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี พ.ศ.2540 (มาตรา 3 วรรคสอง), พ.ศ.2550 (มาตรา 3 วรรคสอง) มาจนถึงฉบับปัจจุบัน พ.ศ.2560 (มาตรา 3 วรรคสอง และมาตรา 26) เพื่อเป็นหลักกฎหมายสูงสุดให้หน่วยงานของรัฐต้องยึดถือ

1. การใช้อำนาจรัฐ องค์กรของรัฐทุกองค์กร (รัฐสภา, คณะรัฐมนตรี, ศาล, องค์กรอิสระ, และหน่วยงานของรัฐ) ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม

2. การตรวจสอบอำนาจ มีระบบตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างองค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตยให้ต้องผูกพันตามหลักการแห่งรัฐธรรมนูญ รวมถึงกลไกในการควบคุมตรวจสอบให้การใช้อำนาจขององค์กรของรัฐต้องชอบด้วยรัฐธรรมนูญ และกฎหมาย เพื่อไม่ให้เกิดการใช้อำนาจรัฐล่วงละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชน

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญไทย (ต่อ)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1/2489 (คดีอาชญากรรมสงคราม) พิพากษายกฟ้องปล่อยตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพวก โดยชี้ว่าพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488 เป็น **"โมฆะ"** เพราะเป็นกฎหมายที่มีโทษทางอาญาที่บังคับย้อนหลัง ซึ่งขัดต่อหลักนิติธรรมและรัฐธรรมนูญ ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่นำไปสู่การตั้งคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ **สาระสำคัญสรุปได้ดังนี้:**

- **จุดชี้ขาด:** ศาลวินิจฉัยว่า พ.ร.บ. อาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488 ที่นำมาใช้ฟ้องร้องนั้นตราขึ้นภายหลังการกระทำความผิด **(ย้อนหลัง)**
- **หลักกฎหมาย:** ห้ามบัญญัติกฎหมายที่กำหนดความผิดและมีบทลงโทษอาญาเพื่อใช้บังคับกับการกระทำในอดีตซึ่งไม่เป็นความผิดมาก่อน
- **ผลคำพิพากษา:** จำเลยทั้งหมดได้รับอิสรภาพและพ้นข้อหาอาชญากรรมสงคราม
- **ผลกระทบ:** เกิดความขัดแย้งระหว่างอำนาจตุลาการและรัฐสภา นำไปสู่การจัดตั้ง **"คณะตุลาการรัฐธรรมนูญ"** ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 เพื่อทำหน้าที่วินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย และเป็นต้นกำเนิดการตรวจสอบกฎหมายขัดรัฐธรรมนูญในประเทศไทย

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญไทย (ต่อ)

คดีกฎหมายจัดตั้งศาล คำวินิจฉัยของคณะกรรมการตุลาการรัฐธรรมนูญ ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2501 เรื่อง มาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อความเป็นธรรมแก่สังคม พ.ศ.2497 แย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 มาตรา 99 หรือไม่ (ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 75 ตอนที่ 17 หน้า 7-14)

คำวินิจฉัย “1.บทบัญญัติดังกล่าวให้อำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองที่ดินไว้แก่คณะกรรมการจัดที่ดินเพื่อความเป็นธรรมแก่สังคม มีผลเป็นการจัดตั้งศาล

2. การจัดตั้งศาลขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาอรรถคดีบางประเภทนั้น กระทำได้แต่ต้องไม่ขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญบัญญัติให้ศาล ต้องมีตุลาการเป็นผู้กระทำการในพระปรมาภิไธย การจัดตั้งคณะกรรมการจัดที่ดินเพื่อความเป็นธรรมแก่สังคม โดยคณะกรรมการประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารให้อำนาจตัดสินชี้ขาดแก่กรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองที่ดินอันเป็นกรณีพิพาทระหว่างบุคคล มีผลเป็นการตั้งบุคคลอื่นที่มีใช้ศาลให้อำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดี จึงเป็นการแย้งและขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 99 บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวใช้บังคับมิได้

มาตรา 99 “การพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ท่านว่าเป็นอำนาจของศาลโดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องดำเนินตามกฎหมายและในนามพระมหากษัตริย์”

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญไทย (ต่อ)

คดีขายข้าวต้ม หรือคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2552 คือกรณีที่ศาลตัดสินว่าประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 45 และ 252 (พ.ศ. 2515) ที่ห้ามจำหน่ายอาหารหรือเครื่องดื่มในช่วงเวลา 01.00 – 05.00 น. ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นการจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพเกินความจำเป็น ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบัน และส่งผลกระทบต่อผู้ค้าและประชาชน

สาระสำคัญของคดี:

- **ประกาศที่เป็นปัญหา:** ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 45 ข้อ 3 และ ฉบับที่ 252 ข้อ 1 (แก้ไขเพิ่มเติม) ลงวันที่ 17 มกราคม 2515 ซึ่งจำกัดเวลาขายอาหาร
- **คำวินิจฉัยศาล:** ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการห้ามขายอาหารในช่วงเวลา 01.00 – 05.00 น. เป็นการจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพโดยสุจริตมากเกินไป ไม่ได้ประโยชน์ด้านความมั่นคงหรือความสงบเรียบร้อยตามที่กล่าวอ้าง
- **ผลลัพธ์:** ประกาศดังกล่าวถือว่า "ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ" และ "เป็นอันใช้บังคับมิได้" ทำให้ผู้ประกอบการขายอาหารหรือร้านข้าวต้มรอบดึกสามารถขายอาหารในช่วงเวลาดังกล่าวได้ต่อไป
- **เหตุผล:** เป็นการคุ้มครองเสรีภาพในการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญไทย (ต่อ)

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ที่ 12/2555 และ 19-20/2556 บทสันนิษฐานความผิดของผู้แทนนิติบุคคล คือหลักกฎหมายที่กำหนดให้กรรมการหรือผู้จัดการนิติบุคคลต้องรับโทษอาญาร่วมเมื่อนิติบุคคลทำผิด โดยกฎหมายจะสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้แทนมีส่วนรู้เห็นและมีความผิดจริง ซึ่งมักเป็นการยกภาระพิสูจน์ให้ผู้แทนต้องหักล้างว่าตนมิได้เกี่ยวข้อง โดยบทสันนิษฐานนี้ต้องมีความสมเหตุสมผลและเชื่อมโยงกับเจตนาจริง

ประเด็นสำคัญของบทสันนิษฐานความผิดของผู้แทน

- **ภาระการพิสูจน์:** กฎหมายสันนิษฐานว่าผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดร่วมกับนิติบุคคล ยกเว้นจะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนรู้เห็นหรือยินยอม ตามแนวทางกระทรวงอุตสาหกรรม
- **แนวคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ:** ว่าการสันนิษฐานความผิดโดยไม่ดูเจตนาหรือการกระทำของผู้แทน ขัดต่อหลักสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์
- **การเชื่อมโยงความผิด:** บทสันนิษฐานต้องมี **เหตุผลสมควร (Rational Connection)** ระหว่างการกระทำของนิติบุคคลและบทบาทของผู้บริหาร
- **การดำเนินคดี:** เมื่อนิติบุคคลเป็นจำเลย ศาลต้องออกหมายเรียกผู้แทนให้มาอยู่ในกระบวนการพิจารณาด้วย

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญไทย (ต่อ)

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่สำคัญเกี่ยวกับการเก็บภาษีสามีและภรรยา คือ คำวินิจฉัยที่ 17/2555

(ลงวันที่ 4 กรกฎาคม 2555) ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในกฎหมายภาษีของไทย

สาระสำคัญของคำวินิจฉัย (17/2555)

- **ประเด็นการขัดรัฐธรรมนูญ:** ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า ประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรี และมาตรา 57 เบญจ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ (มาตรา 30 ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550) เนื่องจากบทบัญญัติดังกล่าวทำให้บุคคล ไม่เสมอกันในกฎหมาย และชายหญิงมีสิทธิไม่เท่าเทียมกันในการเสียภาษี
- **หลักเกณฑ์เดิมที่ถูกยกเลิก:** กฎหมายเดิมกำหนดให้เงินได้ของภรรยา (ไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตาม) ถือเป็น เงินได้ของสามี และให้สามีเป็นผู้มีหน้าที่ยื่นรายการและเสียภาษีรวมกัน ซึ่งทำให้ภาระภาษีสูงขึ้น เนื่องจากฐานภาษีที่รวมกันจะขยับขึ้นไปในอัตราที่สูงกว่าการแยกยื่น
- **ผลทางกฎหมาย:** คำวินิจฉัยนี้ถือเป็นที่สุดและมีผลผูกพันทุกองค์กร ทำให้บทบัญญัติที่บังคับให้รวมเงินได้ ของภรรยากับสามีนั้นใช้บังคับไม่ได้อีกต่อไป

พัฒนาการของหลักนิติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญไทย (ต่อ)

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ 4/2563 ชี้ว่า มาตรา 301 (หญิงทำให้ตนเองแท้ง หรือยอมให้ผู้อื่นทำ) ขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 28 (เสรีภาพในชีวิตและร่างกาย) เพราะเป็นการลงโทษอาญาที่เกินความจำเป็น ไม่สมดุลระหว่างสิทธิของทารกและสิทธิของหญิง

• **คำสั่ง:** ให้มาตรา 301 สิ้นผลบังคับใช้เมื่อพ้น 360 วัน นับจากวันวินิจฉัย (ประมาณ ก.พ. 2564) โดยเสนอแนะให้ปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

• **การแก้ไขกฎหมาย:** รัฐสภาได้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2564 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 7 กุมภาพันธ์ 2564 เป็นต้นไป

• **ทำได้:** หญิงสามารถทำแท้งได้โดยไม่มีคามผิดทางอาญา หากอายุครรภ์ **ไม่เกิน 12 สัปดาห์**

• **เงื่อนไขพิเศษ:** หญิงอายุครรภ์ 12-20 สัปดาห์ สามารถทำแท้งได้หากผ่านการตรวจและรับคำปรึกษาจากผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมตามที่กฎหมายกำหนด

• **มาตรา 305:** ศาลวินิจฉัยว่า มาตรา 305 (ข้อยกเว้นกรณีการแพทย์) ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ แต่ควรแก้ไขให้กว้างขวางขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความปลอดภัยของหญิงตั้งครรภ์

คำวินิจฉัยนี้ถือเป็นหมุดหมายสำคัญที่ปรับเปลี่ยนกฎหมายจากการมองว่าการทำแท้งเป็น "อาชญากรรม" มาเป็นการ "บริการทางการแพทย์ที่ปลอดภัย"

